

Epistemologie: znalost

[Vyšlo v Krob, J., Šmajš, J. (eds.): Gnoseologie. Masarykova univerzita, 2006]

Hlavním a vlastně jediným tématem epistemologie je poznávání, tedy proces, při kterém subjekt získává nějakou znalost. Zde budu věnovat pozornost dvěma základním epistemologickým otázkám: co je to znalost a jaké jsou *druhy* znalosti. Podle klasického vymezení znalosti subjekt S ví propozici P tehdy, jsou-li splněny následující tři podmínky: (i) S věří, že P je pravdivá; (ii) P je pravdivá; (iii) S má dobrý důvod věřit, že P je pravdivá. Podívejme se v krátkosti na všechny uvedené nutné podmínky znalosti, přičemž hlavní pozornost budeme věnovat třetí podmínce.

i. podmínka přijetí

Propozice může být znalostí jedině tehdy, pokud je o ní subjekt přesvědčen, tj. pouze v případě, je-li obsahem intencionálního mentálního stavu „*věřit, že*“. Podstata je zřejmá, jestliže jsem na pochybách, zda platí P, pak těžko mohu hovořit o tom, že skutečně vím P.

Bylo by chybou zaměňovat podmínku přijetí P s podmínkou uvědomování si P. Zde si lze pomoci rozlišením mezi soustředěným přesvědčením a dispozičním přesvědčením: P je soustředěné přesvědčení tehdy, pokud si S uvědomuje, že věří v P; u dispozičního přesvědčení si S není vědom, že věří v P, pokud není jeho pozornost upřena patřičným směrem. Jestliže *věřím*, že jsem plešatý, neznamená to, že si tuto skutečnost neustále *uvědomuji*. Propozice může splňovat podmínku přijetí, aniž by musela být v centru pozornosti subjektu.

Není toto vymezení podmínky přijetí příliš volné? Představme si, že by si S v knize přečetl složitou matematickou rovnici, jejíž pravdivost by mu byla na první pohled zřejmá a S by tudíž bez okolků uvěřil, že tato rovnice je pravdivá. S však neumí číst a s danou rovnicí nemá žádnou jinou možnost se setkat. Lze propozici, jež je významem dané rovnice, chápat jako obsah jeho dispozičního přesvědčení? Je možné tvrdit, že S věří, že daná rovnice je pravdivá? Na jedné straně potřebujeme vztah mezi přesvědčením a propozicí uvolnit, abychom neomezovali znalost jen na aktuálně uvědomované obsahy myslí, na druhé straně však toto uvolnění nemůže být příliš masivní, neboť by to mohlo vést k paradoxní vševědouce.

Pro potřeby lepšího vymezení podmínky přijetí proto nabízí někteří badatelé omezení dispozičního přesvědčení na stav, kdy (a) S zvažoval a vědomě přijal danou propozici a zároveň (b) by S danou propozici znovu přijal, kdyby s ní byl konfrontován. Subjekt tak může věřit, že daná propozice platí i v případě, že tato propozice není aktuálně v centru jeho pozornosti, avšak pouze tehdy, byla-li daná propozice již dříve obsahem jeho uvědomovaného intencionálního mentálního stavu „*věřit, že*“. I toto zpřesnění však lze zpochybnit. Představme si člověka, který věřil, že Pythagorova věta platí. Tento člověk utrpěl vážné poranění mozku, při kterém zapomněl všechny svoje dřívější matematické znalosti – jeho matematický smysl však zůstal nedotčen a pokud by byl znovu konfrontován s Pythagorovou větou, znovu by věřil, že tato rovnice platí. Znamená to, že tento člověk má dispoziční přesvědčení, že Pythagorova věta platí? Jak vidíme, vedle předchozího vědomého přijetí propozice (podmínka a) a její přijatelnosti (podmínka b) hraje ve vymezení přesvědčení, jež se mohou stát znalostmi, svoji roli i paměť.

ii. podmínka pravdivosti

Jedině pravdivá propozice může být znalostí; nelze vědět něco, co není pravda. Nehraje roli, jak silně je subjekt přesvědčen o pravdivosti dané propozice a jaké indicie hovoří pro její platnost: je-li je daná propozice nepravdivá, subjekt ji prostě a jednoduše vědět nemůže.

Spory se nevedou o to, zda znalost propozice předpokládá její pravdivost, vedou se však o to, jaké jsou vlastně podmínky pravdivosti propozice – koncepce znalosti je závislá na koncepci pravdivosti.

iii. podmínka zdůvodnění

To, že S věří v platnost propozice P a to, že P je pravdivá, nezaručuje, že S ví P. Představme si, že pan Novák každý týden sází v loterii tatáž čísla, přičemž každý týden znovu a znovu věří, že tentokrát to musí vyjít a právě jeho čísla budou vítězná. Jednoho dne jsou čísla pana Nováka skutečně tažena z osudí. Pan Novák věřil, že padnou jistá čísla (podmínka přijetí), tato čísla skutečně padla (podmínka pravdivosti), avšak nelze hovořit o tom, že by pan Novák *věděl*, která čísla padnou. Pan Novák tažená čísla uhodl, neboť měl zkrátka štěstí. Důvodem zavedení třetí podmínky je vyloučení právě takového epistemického štěstí. S-ova víra musí být ospravedlněná, tj. S musí mít k dispozici postup, který zvyšuje pravděpodobnost toho, že propozice je pravdivá. S musí mít dobrý důvod věřit, že P.

Typickým způsobem ospravedlnění nějakého tvrzení je předložení důkazu, že toto tvrzení platí. Jaké důkazy tedy můžeme předložit, chceme-li dokázat, že danou propozici skutečně víme? Klasický postup epistemického ospravedlnění spočívá v přijetí určitých tvrzení, jež nepotřebují důkaz, přičemž všechna ostatní tvrzení lze pomocí těchto výchozích tvrzení ospravedlnit. Přesvědčení je znalostí pouze tehdy, je-li deduktivně odvoditelné z výchozích *jasných a zřetelných* tvrzení. Tento postup se osvědčil při ospravedlňování komplikovaných apriorních tvrzení: tvrzení je chápáno jako ospravedlněné tehdy, je-li teorémem daného axiomatického systému. Jak je to však s ospravedlněním přesvědčení založeného na smyslových datech či na paměti? Lze i v těchto případech předpokládat nějaké elementy, jejichž pravdivost je dána a vše ostatní je dokazováno pomocí těchto elementů? Která smyslová data jsou výchozí?

Alternativní způsob epistemického ospravedlnění vychází z předpokladu, že ospravedlnění jednoho přesvědčení je závislé na jeho souladu s ostatními přesvědčeními, aniž by musela být předpokládána nějaká základní či privilegovaná přesvědčení. Tato koncepce znamená především přesunutí důkazního břemene: nutnou podmínkou klasického ospravedlnění je předložení pozitivního důkazu (tj. posloupnosti kroků, jež vedou od některé základní pravdy k ospravedlňovanému tvrzení), nutnou podmínkou alternativního ospravedlnění je pouhá absence negativního důkazu (tj. nedochází ke kolizi s jinými přijímanými přesvědčeními). Mění se požadavek na sílu ospravedlnění. Podle klasické verze se ospravedlnění děje podle principu „všechno, nebo nic“: přesvědčení je ospravedlněné pouze tehdy, jsme-li schopni explicitní dedukce z výchozích tvrzení. Toto pojetí je však v rozporu s intuicemi, jež by přisoudily subjektu znalost propozice i v případě, že není schopen předložit její vyvození z privilegovaných tvrzení. Podle alternativní koncepce je možné považovat přesvědčení za ospravedlněné tehdy, pokud není v kolizi s ostatními přesvědčeními a zároveň pro toto přesvědčení existuje *dostatečně rozumný* důvod (přičemž jednotlivé postoje k tomu, který důvod je v tom kterém případě dostatečně rozumný, se pochopitelně různí).

Třetí způsob, jak ospravedlnit přesvědčení, není založen na vzájemném vztahu propozic, nýbrž na způsobu, jak dané přesvědčení tvoříme. Přesvědčení je považováno za ospravedlněné tehdy, je-li zprostředkováno osvědčeným kognitivním procesem. Za ospravedlněné přesvědčení je tedy například možné považovat přesvědčení vytvořené na základě opakovaného měření přesným přístrojem, nikoli však přesvědčení formované na základě kuloární šeptandy. Řečeno novinářským žargonem, zatímco předchozí postupy se při ospravedlnění soustředily na odvoditelnost informace, respektive na její relativní přijatelnost a bezkonfliktnost, poslední uvedená strategie ospravedlnění klade důraz na spolehlivost zdroje.

Gettierův problém

Koncepci znalosti jakožto ospravedlněného pravdivého přesvědčení zpochybnil Edmund Gettier pomocí dvou slavných [protipříkladů](#). V obou případech jde o destruktivní typ myšlenkových experimentů, které splňují výchozí definiční podmínky, avšak vedou k absurdním závěrům. Podívejme se podrobněji na Gettierův první příklad: předpokládejme, že dva muži, pan Smith a pan Jones, usilují o totéž místo ve firmě. Předpokládejme rovněž, že pan Smith je důvodně přesvědčen o tom, že ono místo dostane pan Jones a že pan Jones má v kapse deset mincí. Pan Smith je tudíž přesvědčen i o tom, že místo dostane *muž, jenž má v kapse deset mincí*. Z nějakého důvodu však místo nakonec získá sám pan Smith. Navíc, což pan Smith netuší, má on sám v kapse deset mincí. Jeho přesvědčení, že místo získá muž, jenž má v kapse deset mincí, bylo ospravedlněné; ukázalo se, že bylo i pravdivé. Jsou tak splněny všechny tři definiční podmínky – je tudíž na místě tvrdit, že pan Smith *věděl*, že místo dostane muž s deseti mincemi v kapse?

Argumentační kostru Gettierova myšlenkového experimentu lze zachytit následovně:

1. Znalost je ospravedlněné pravdivé přesvědčení.
2. Jestliže je znalost ospravedlněné pravdivé přesvědčení, pak nutně platí, že jestliže subjekt má ospravedlněné pravdivé přesvědčení P, pak subjekt ví P.
3. Jestliže každý, kdo má ospravedlněné pravdivé přesvědčení P, ví P – a jestliže pan Smith má ospravedlněné pravdivé přesvědčení X, avšak z chybných důvodů – pak pan Smith ví X díky epistemickému štěstí.
4. Není možné cokoli vědět díky epistemickému štěstí.
5. Je možné, že pan Smith má ospravedlněné pravdivé přesvědčení X, avšak z chybných důvodů.

Definice znalosti je formulována v (a), kde funguje jako zdroj modálních tvrzení, jejichž platnost je podrobena dalšímu zkoumání. V (b) je provedena extrakce kýženého modálního, zde nutného tvrzení. V kroku (c) se zavádí kontrafaktuál, který říká, že kdyby byla možná situace, kterou zachycuje myšlenkový experiment, pak by to v kombinaci s (b) vedlo k jistým podivným závěrům. Podle kroku (d) je podivný závěr nemožný, krok (e) postuluje situaci popsanou v myšlenkovém experimentu jako možnou.

Jakým způsobem se vyrovnat s tímto myšlenkovým experimentem? Nabízejí se dvě cesty, upozornit na pouhou zdánlivou absurditu závěru (anti-d), případně zaútočit na samotnou možnost myšlenkového experimentu (anti-e). První nabízený způsob je skutečně extrémní: museli bychom připustit, že může existovat náhodná znalost, což by setřelo rozdíl mezi znalostí a uhadnutím. Tento způsob obrany proti Gettierovu experimentu předpokládá oslabení nutných podmínek, v konečném důsledku se vzdáváme podmínky ospravedlnění. Druhý nabízený způsob jde opačným směrem: je třeba posílit definici znalosti o dodatečnou podmínku, jež zamezí ospravedlnění přesvědčení na základě chybných důvodů. Klasická definice znalosti je neúplná a vyžaduje rozšíření, znalost je třeba *degettierizovat*. Jaké jsou možnosti?

Jedna z cest spočívá v dodatečném omezení epistemického ospravedlnění, jež nesmí být založeno na nepravdě. V inferenčním postupu platného ospravedlnění se musí vyskytovat pouze relevantní pravdivé věty; obsahuje-li ospravedlnění nějakou nepravdivou propozici, stává se nedůvěryhodným. Problém Gettierova experimentu je podle této strategie založen na tom, že pan Smith ospravedlnil svoje přesvědčení na základě nepravdivého předpokladu, že práci dostane pan Jones.

Druhý způsob degettierizace rovněž navrhuje omezit způsoby ospravedlnění, nikoli však vyloučením nepravdivých propozic, nýbrž zpřesněním použité metody: není podstatné, na základě jakých dat znalost ospravedlnujeme, podstatné je, jak jsme k těmto datům přišli. Pan Smith ospravedlnil svoje přesvědčení na základě kognitivního procesu, jenž není důvěryhodný

(někde to zaslechl, pochybný slib od vedoucího).

Třetí způsob degettierizace poukazuje na to, že korektní ospravedlnění musí být natolik úzká relace mezi přesvědčeními, že zanikne v okamžiku, kdy výchozí přesvědčení přestane být pravdivé. Jestliže ospravedlnuji svoje přesvědčení, že bude pršet, na základě výchozího přesvědčení, že televizní předpověď se nemýlí, pak v okamžiku, kdy moje výchozí přesvědčení přestane být pravdivé (tj. dojde k chybné předpovědi, případně z jiných důvodů ztratím důvěru v televizní předpověď), přestane být ospravedlněné moje přesvědčení, že bude pršet. V okamžiku, kdy přestalo být pravdivé, že práci získá pan Jones, přestalo být ospravedlněné Smithovo přesvědčení, že práci získá muž s deseti mincemi v kapse.

Navzdory výše popsaným definičním pokusům zůstává znalost širokým a nesnadno uchopitelným pojmem. Již víme, že má co dělat s přesvědčením, pravdivou propozicí, dobrými a dostatečně pevnými důvody. Podívejme se teď na znalost nikoli se záměrem určit její dostatečné a nutné podmínky, nýbrž se záměrem najít a rozlišit její různé podoby.

Knowledge Argument

Zajímavým příspěvkem k diskusi ohledně kategorizace znalosti představuje myšlenkový experiment Franka Jacksona známý jako *Knowledge Argument*, ve kterém akvizice nové znalosti vede k fatálním ontologickým důsledkům. Předpokládejme, že Mary vyrostla v černobílém pokoji; nezáleží na tom, z jakého důvodu. Kontakt se světem mimo její černobílý pokoj byl zprostředkován výhradně pomocí černobílých obrazovek, a Mary tak nikdy ve svém životě neviděla červenou barvu. Navzdory okolnostem vyrostla z Mary skvělá vědkyně, která se specializuje na neurobiologii, kognitivní psychologii a filozofii mysli. Díky obsáhlému studiu se Mary dozvěděla o červené barvě všechno, co lze: zná její vlnovou délku, ví, jak světlo této vlnové délky působí na sítnici, jakým způsobem se vzruchy přenášejí do mozku, atd. Mary má k dispozici všechny fyzikální informace o červené barvě a jejím vnímání. Co se stane, když Mary ze svého černobílého pokoje vyjde a spatří rudou růži? Dozví se něco nového? Získá znalost, kterou předtím neměla?

Struktura a zacílení toho myšlenkového experimentu opět vynikne při analýze pomocí kvintetu nekonzistentních propozic:

1. Všechny pravdy o našem světě jsou odvoditelné z fyzikálních pravd.
2. Jestliže jsou všechny pravdy o našem světě odvoditelné z fyzikálních pravd, pak nutně platí, že jestliže subjekt zná všechny fyzikální pravdy o vnímání červené barvy, pak subjekt zná všechny pravdy o vnímání červené barvy.
3. Jestliže každý, kdo zná všechny fyzikální pravdy o vnímání červené barvy, zná všechny pravdy o vnímání červené barvy – a jestliže Mary zná všechny fyzikální pravdy o vnímání červené barvy, avšak neví, jaké to je vnímat červenou barvu – pak Mary zná a zároveň nezná všechny pravdy o vnímání červené barvy.
4. Není možné znát a zároveň neznát všechny pravdy o vnímání červené barvy.
5. Je možné, že Mary má všechny fyzikální znalosti o vnímání červené barvy a zároveň neví, jaké to je vnímat červenou barvu.

Mary poprvé vnímá červeň, konečně tedy ví, jaké-to-je vidět červenou barvu. Podstatné je, že ačkoli již ve svém pokoji měla Mary k dispozici úplnou fyzikální informaci o vidění červené barvy, přesto se dozvěděla něco nového o světě a o našich schopnostech tento svět vnímat. Znamená to tedy, že nová znalost, kterou získala díky nezprostředkovanému kontaktu s růží, není fyzikální?

Všimněme si, že Knowledge Argument pracuje s vágním pojmem *úplná fyzikální informace*, kterému lze rozumět přinejmenším dvěma způsoby. První, epistemologická interpretace chápe

úplnou fyzikální informaci o individuu jako znalost všech procesů, jež jsou vyjádřitelné jazykem fyziky. Druhá, ontologická interpretace rozumí pod úplnou fyzikální informací o individuu znalost všech patřičných fyzikálních údajů, které vytvářejí to, čemu říkáme fyzikální fakt. Jinými slovy, je-li myšlenkový experiment platným protiargumentem a všechny pravdy o našem světě nejsou odvoditelné z fyzikálních pravd, co z toho plyne? Situaci popsanou v Knowledge Argumentu lze formálně zachytit následovně:

- (P1) Mary má úplné fyzikální znalosti.
- (Z1) Mary zná všechny fyzikální fakty.
- (P2) Mary získá novou znalost.
- (Z2) Existuje nefyzikální znalost.
- (Z3) Existují nefyzikální fakty.

Jak vidíme, důsledkem výchozích premis (P1, P3) a mezizávěru (Z1) jsou tvrzení, jež hovoří o rozšíření pojmu znalosti (Z2), respektive o rozšíření ontologické báze (Z3). Experiment tak vede k epistemologickým závěrům: všechny fyzikální znalosti o jistém faktu nemusí vždy být totéž, co všechny znalosti o tomtéž faktu (Z2); experiment však rovněž vede k mnohem zásadnějším ontologickým důsledkům: fyzikální fakty o našem světě nejsou všechny fakty o našem světě (Z3) – což je tvrzení, které je v přímém rozporu s velmi silnou ontologickou koncepcí známou jako *fyzikalismus*.

Proti Knowledge Argumentu je možné vznést dvě základní námitky: nejprve věnujme pozornost té, které se snaží zpochybnit přechod od Z2 k Z3, tj. námitce, která na jedné straně připouští rozšíření pojmu znalosti i mimo fyzikální doménu, na druhé straně se však brání zavedení nefyzikálních faktů.

Existence nefyzikální znalosti totiž není pro fyzikalismus letální, problém představují až nefyzikální fakty. Pokud se nám podaří ukázat, že nová znalost nevede nutně k novým faktům, je možné myšlenkový experiment přijmout a zároveň otupit jeho ostří. Připusťme tedy, že Mary získala novou znalost, znamená to však, že s novou znalostí se vždy automaticky pojí nové fakty? To, že osoba získá novou znalost o nějakém předmětu přece ještě nutně nevede k tomu, že existuje nějaký fakt týkající se tohoto předmětu, který dotyčná osoba neznala. Dovolím si zde parafrázovat pěkný příklad [Nida-Rümelinové](#):

[fakt] K je v Brně.

[znalost] K zná polohu všech lidí na zeměkouli.

[znalost] K po úrazu neví, kde je.

[znalost] K po úrazu neví, že je K.

[znalost] K ví, že k je v Brně.

[nová znalost] K se dozví, že je K.

[nová znalost] K se dozví, že je v Brně.

V našem příběhu K získal novou znalost, aniž by to však předpokládalo existenci nějakého nového faktu. K může znát svoji polohu dvěma způsoby: z perspektivy první osoby (*já jsem v Brně*) nebo z perspektivy třetí osoby (*K je v Brně*). Podobně Mary může být s červenou barvou a jejím vnímáním obeznámena dvěma způsoby, z perspektivy první osoby (*nefyzikální, jaké-to-je*) nebo z perspektivy třetí osoby (*fyzikální*). Znalost jen jednoho způsobu neznámá, že znalost toho druhého je v nějaké souvislosti s novým, nefyzikálním faktem.

Epistemologická verze Knowledge Argumentu fyzikalismus neohrožuje a dokud se hovoří o starých a nových znalostech, je vše v pořádku. Problém nastává až v okamžiku, kdy se do hry dostanou nové fakty. Z tohoto zjištění vychází i obvyklá fyzikalistická strategie, jak se s příběhem Mary vyrovnat. Jestliže připustíme, že Mary po propuštění ze svého černobílého pokoje získala novou znalost, nicméně tato nová znalost neznámá existenci nového faktu, pak je úplnost fyzikalistické teorie zachována. Tak jako v příběhu nešťastného K neznámá zjištění, že je v Brně, nový fakt, podobně se to má i s Mary a znalostí, jaké-to-je vidět

červenou barvu. Mary v pokoji znala všechny fakty, její znalosti o těchto faktech ovšem byly neúplné.

Strategie *nová znalost/starý fakt* není jedinou možnou kritickou reakcí na Knowledge Argument. Výše jsme představili polemiku založenou na odmítnutí přechodu od C2 k C3, tj. od tvrzení, že Mary po opuštění pokoje získala novou znalost, k tvrzení, že tato znalost se týkala nového faktu. Soustředme se teď na strategii, jež problematizuje přechod od C1 k P2. Poté, co Mary vyšla ze svého černobílého pokoje, nezískala novou znalost o nových či starých faktech, pouze si osvojila některé nové *dovednosti*. Mary se naučila rozlišovat barevné vjemy, zapamatovávat si je a představovat. Tyto nové dovednosti mají velký praktický dopad, avšak nijaký vliv na ontologickou povahu světa; díky nim dokáže Mary lépe kontrolovat svoje chování, dokáže lépe předpokládat chování ostatních, aniž by to ovšem mělo fatální ontologické důsledky. Uvedená kritika Knowledge Argumentu vychází z rozdílu mezi znalostí *že* a znalostí *jak*.

Čeho se znalost týká?

Standardní rozlišení znalostí je vedeno se zřetelem k intencionálnímu obsahu přesvědčení: v úvodu tohoto textu jsme skrytě předpokládali, že znalost se vždy týká nějaké propozice. Vedle těchto *propozičních* znalostí ovšem existuje široké pole i tzv. *praktických* znalostí: vedle toho, že S ví, že hlavním městem Slovenska je Bratislava, může S i vědět, jak vyrobit kvalitní víno či jak se plave motýlek. Místo zavádějícího pojmu praktická znalost je lepší používat termíny dovednost či schopnost, na první pohled by se však mohlo zdát, že tyto termíny se ne zcela překrývají. Bezruký Petr může vědět, jak se navléká nit, ale omezená motorika mu neumožňuje tento úkon provést – znamená to, že Petr má praktickou znalost, ale nikoli dovednost? Domnívám se, že nás zde klame jazyk: návštěví *ví, jak* nemusí vždy nutně odkazovat k praktické znalosti. Někdy může jít o zkratku za propoziční znalost: jestliže Petr ví, *jak* se navléká nit, znamená to, že ví, že tento konec nitě musí přijít do tohoto otvoru, atd. Nechci však tvrdit, že každá praktická znalost je zároveň i propoziční znalostí: Petr může vědět, jak se jezdí na kole, aniž by musel znát postup, či může rozeznat francouzská vína, aniž by přesně věděl, na základě jakých vlastností.

Vraťme se zpět k Knowledge Argumentu: podle výše uvedené námitky není správné tvrdit, že Mary si osvojila novou propoziční znalost. Mary se naučila jen cosi nově používat, zjistila, jak se vnímá červená barva a jaká fenomenální zkušenost se s tím pojí. Jaké kritické námitky lze proti této úvaze vznést? Znalost, kterou Mary získá při kontaktu s novou barvou, není jen znalost *jak*: vedle toho, že se v takové situaci naučíme, jak si tuto barvu zapamatovat, rozlišit a představit, se přece naučíme například i tomu, kterým barvám je podobná, případně jaké mentální stavy v nás probouzí. Při kontaktu s novou barvou si Mary vedle praktických znalostí prostě nemůže neosvojit i některé propoziční znalosti.

Zde kritika ovšem míjí svůj cíl. Námitka vůči Knowledge Argumentu totiž netvrdí, že jediná znalost, kterou lze získat při kontaktu s novou barvou, je nepropoziční. Tvrdí, že, jediná znalost, kterou není možné získat jinak než kontaktem s novou barvou, je nepropoziční. Při vnímání nové barvy pochopitelně získáváme mnoho různých znalostí, ovšem ty znalosti, které nelze získat jinak, jsou výhradně praktické. Mary znala předem všechny fyzikální fakty, díky kterým měla k dispozici i všechny propoziční znalosti. Po opuštění pokoje a kontaktu s červenou barvou si osvojila novou praktickou fenomenální znalost.

Preciznější námitka proti nové schopnosti je založena na téže pochybnosti o striktně nepropoziční povaze nové Maryině znalosti. Při kontaktu s novou barvou dojde k osvojení znalosti *jaké-to-je*, přičemž tato znalost *jaké-to-je* není redukovatelná na znalost *jak*. Fenomenální znalost neznámá jen nepropoziční a praktická. Jak jsme již řekli, zastánci nové

schopnosti ztotožňují fenomenální znalost se schopností rozeznávat, pamatovat, představit a díky tomu lépe řídit svoje chování. Kritikové poukazují na to, že tato analýza fenomenálních znalostí není úplná. Ztotožníme-li fenomenální barevnou zkušenost s praktickou schopností zapamatovat, představit a rozlišit tuto barvu od ostatních, narazíme na problém: fenomenální znalost může vysvětlit praktickou znalost, naopak to ovšem nelze. Tato námitka se obrací k předpokladu strategie nové znalosti a napadá nevhodnou zkratku, kterou tato strategie dělá mezi fenomenální a praktickou znalostí. Po opuštění pokoje si Mary osvojí novou znalost, přičemž tato znalost má fenomenální povahu, tj. týká se toho, jaké-to-je. Pokud by se tato nová znalost týkala nové schopnosti a neměla by co do činění s novým faktem, nepředstavoval by Knowledge Argument pro fyzikalismus žádné nebezpečí, jelikož nová znalost by neznamenal nový (nefyzikální) fakt. Problém ovšem je, že Maryinu novou znalost nelze jednoduše redukovat jen na praktickou znalost. Pokud víme, jaké-to-je vidět červenou barvu, pak dokážeme vysvětlit naši schopnost identifikace této barvy; avšak ze znalosti identifikace červené barvy nedokážeme vysvětlit jaké-to-je.

Odkud znalost získáváme?

Další rozlišení souvisí se zdroji znalosti: zde je třeba především upozornit na rozdíl mezi apriorní znalostí, kterou získáváme čistě na základě dedukce, a aposteriorní znalostí, která se neobejde bez empirické zkušenosti. Zajímavější otázka, kterou je možné si položit v souvislosti s Knowledge Argumentem, se týká rozdílu mezi znalostí z popisu a znalostí z obeznámenosti. Autorem této distinkce je Bertrand Russell, který znalostí z popisu míní vztah mezi subjektem a pravdivou proposicí, zatímco znalostí z obeznámenosti vztah mezi subjektem a pravditelem. Jestliže vím, že mě právě teď bolí hlava, není to znalost získaná vztahem k proposici, nýbrž vztahem k bolesti samotné, tj. jde o znalost z obeznámenosti. Jestliže znám Petra, může to být znalost na základě například vyprávění (tj. z popisu) či na základě osobního kontaktu (tj. z obeznámenosti), záleží na kontextu. Nemohu ovšem vědět, že hlavní město Slovenska je Bratislava, na základě obeznámenosti s tímto městem.

Mary v pokoji disponovala úplnou znalostí z popisu, avšak neměla znalost z obeznámenosti s daným fenomenálním stavem. Jacksonův myšlenkový experiment tak lze mimo jiné chápat i jako argument pro tvrzení, že znalost z obeznámenosti není redukovatelná na znalost z popisu. Tato neredukovatelnost může mít dvojí příčinu: některá zkušenost z perspektivy první osoby není plně popsatelná z perspektivy třetí osoby, případně, některá zkušenost plně popsaná z perspektivy třetí osoby není dostatečně silná k tomu, aby evokovala zkušenost z perspektivy první osoby.

Tento text je postaven na dvou slavných myšlenkových experimentech. V první části jsme sledovali, jak Gettierův problém napadá klasickou definici znalosti a nutí ke stanovení dodatečných podmínek; ve druhé části jsme na pozadí Maryina příběhu pokusili znalost kategorizovat a určit některé její základní podoby.